

Gács János

„MŰIPAROSOK” A HIVATALBAN

2014-ben emlékeztünk meg Róth Miksa halálának 70. és Thék Endre halálának 95. évfordulójáról. Ez szolgáltatott alkalmat arra, hogy a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában a „Tudomány, Művészet, Technika” kiállítássorozat keretében megrendezzük a „Róth Miksa, Thék Endre, Jungfer Gyula – A magyar műipar állócsillagai a XIX–XX. század fordulóján” című kiállítást.

A kiegyezés utáni robbanásszerű fejlődés, s különösen Budapest viharos gyorsaságú világvárossá válása megnövelte az új köz- és magánépületek létrehozásához kapcsolódó iparművészeti alkotások iránti igényt. A nagyszabású kihívásra kiemelkedő tehetségek adtak választ: a kiállításon szereplő három „műiparos” munkássága szerencsés pillanatban találkozott az igényekkel és egymással is: a mindössze egy teremnyi bemutatótér keretei között igyekeztünk a fő figyelmet azokra az épületekre irányítani, ahol az alkotók közül legalább kettőnek vagy akár mindhármuknak a munkásságába bepillanthatunk.

Szerencsére „hőseink” kiváló munkakapcsolatban voltak egymással, ajánlották egymást a megbízóknak, így ilyen épület nem is kevés található hazánkban. Ennek a szerencsés „együttállásnak” a legkiemelkedőbb példája az Országház épülete, de idesorolhatjuk a Gresham Biztosító székházát, a Királyi Palotát, a Bakáts téri plébániatemplomot, a Múzeum utcai Károlyi–Csekonics-palotát, s hogy egy vidéki, valamint egy határon túli példát is említsünk, a nádasdladányi Nádasdy-kastélyt, illetve a gyergyóditrói Jézus Szent Szíve templomot is. Ez az együttműködés mai „iparosainknak” is például szolgálhatna.

Lépcső és galéria a nádasdladányi Nádasdy-kastélyban: a kovácsoltvas korlát Jungfer Gyula, az asztalosmunka Thék Endre alkotása; fotó: Perness Norbert

Érdekes véletlen, hogy a három alkotó személyében is képviseli azt a három népcsoportot, amely (a zömében szlovák kőművesek és kubikosok mellett) Budapestet naggyá tette. Thék székely kismemesek leszármazottja, s a család eredetét még egy ködbe vesző angliai szál is színesíti, Jungfer a német iparosok ivadéka, Róth pedig a kiegyezés és az emancipáció után feltörekvő, asszimilálódni akaró zsidóságot képviseli.

Nyugodtan elmondhatjuk, hogy Budapest mai képe sokkal sivárabb lenne ennek a három kiváló mesternek a tevékenysége nélkül, s ez még akkor is igaz, ha tudjuk, hogy számos munkájuk a háború pusztításának, illetve az azt követő évek bűnös hanyagságának, nemtörődömiségének, s az ezzel együtt járó kapzsi „gyűjtőszennvedélynek” esett áldozatul.

Joggal merülhet fel a kérdés, hol marad a negyedik kiváló alkotó, Zsolnay Vilmos. A rendelkezésre álló hely semmiképpen sem lett volna elég az ő munkásságának akárcsak a felvillantására is, ennél nyomósabb ok azonban, hogy ugyanennek a kiállítássorozatnak a keretében a hivatal 2008-ban egy teljes kiállítást szentelt a zseniális „fazekas” életművének a bemutatására.

A kiállítás az Iparművészeti Múzeum, a Róth Miksa Emlékház, az orosházi Szántó Kovács János Múzeum, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, az Országgyűlés Hivatala, a Forster Központ, a Magyar Építészeti Múzeum, a nádasdladányi Nádasdy-kastély, az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete és két, a Thék családdal kapcsolatban álló magánszemély közreműködésével jöhetett létre. Valamennyi közreműködő intézmény részéről maximális együttműködési készséget és magas szintű szakmai segítőkészséget tapasztaltunk, amiért ezúton is köszönetet mondunk.

Számos olyan tárgy is látható volt a kiállításon, amelyet eddig még sohasem láthatott a nagyközönség, például Thék Endre lakásának egyes saját maga által tervezett berendezési tárgyai, Róth Miksa irathagyatékának számos darabja, illetve néhány frissen megmentett, és az SZTNH támogatásával kiállítható állapotba hozott tárgy a Jungfer cég gyártmányai közül.

*Pianínórészlet Thék Endre lakásából;
az Iparművészeti Múzeum anyagából;
fotó: Perness Norbert*

*Thék Endre által faragott angyalszobor;
fotó: Plette Péter*

Különösen érdekes az a most először a nagyközönség elé kerülő, Thék Endre által saját kezűleg faragott, kisméretű angyalszobor, amelyet a Királyi Palota megnyitásának alkalmából ajándékozott Hauszmann Alajosnak, s amelyet Hauszmann ükunokájának a szívességéből tekinthettek meg az érdeklődők.

Mindhárom műiparos újtó, feltaláló is volt a maga szakterületén. Szabadalmaik leírása, a hely szelleméhez alkalmazkodva, ugyancsak megtekinthető volt a kiállításon. A szabadalmak tárgyából kitűnik, hogy ebben a korban az ipar komoly művelői olyan, kisebb technikai fejlesztéseket is fontosnak láttak szabadalommal oltalmazni, amelyek ma talán a használati minta szintjét is alig érnék el. Ebből a tényből nem negatív következtetést kell levonni, hanem egyrészt örülni lehet annak, hogy a szabadalmakban feltárt tudás integráns része lett a műszaki ismeretanyagának, másrészt fel kell figyelni a XX. század fordulóján az ipar korabeli művelőinek a magas szintű jogtudatosságára. Különösen érdekes, hogy Róth Miksa nem szabadalmaztatta azt a találmányát, a vaskeretbe foglalt hordozható üvegmozaikot, amelynek kiemelkedő nemzetközi sikerei, kiállítási nagydíjai nem csekély részét köszönhette.

*A legnagyobb budapesti üvegmozaik a volt Török bankház épületén, Budapest, Szervita tér;
fotó: dr. Gács János*

Megjelent 1909. évi augusztus hó 31-én.

MAGY. KIR.

SZABADALMI HIVATAL

SZABADALMI LEIRÁS

46308. szám.

VIII/d. OSZTÁLY.

Működtető és rögzítőberendezés ablakszellőztetőkhöz.

JUNGFER GYULA CÉG BUDAPESTEN

A bejelentés napja 1907 július hó 25-ike.

Találmányom tárgya oly működtető és rögzítőberendezés ablakszellőztetőkhöz, mely lehetővé teszi, hogy a szellőztető ablak-szárnyak nyitását pontosan szabályozhassuk és a szellőztető ablakszárnyakat úgy a nyitott, mint a zárt állásukban rögzíthessük.

A csatolt rajzon a találmány tárgyát képező berendezés egy fogatosítási alakja látható, nevezetesen az

1. ábra az ablakszárnyak mozgására szolgáló, nem ábrázolt és ismert berendezést működtető tolórúdat mozgató berendezés oldalnézete, a

2. ábra az ehhez tartozó alulnézet, a

3. ábra az 1. és 2. ábrán látható berendezéssel együttműködő kilincsszerkezet hosszmetsetete, a

4. és 5. ábra a kilincsszerkezet részlet-rajza és a

6. ábra az egész berendezés általános elrendezési rajza.

Mint az a 6. ábrán látható, az (a) ablaktokon az 1. és 2. ábrán látható (b) lemez van felszerelve, mely lemez a szellőztető ablakszárnyak nyitó- és záróberendezését működtető (d) tolórúd vezetésére szolgál, és ebből a célból két vagy több (e) vezetőekkel van felszerelve. A (d) tolórúd egy

(f) nyújtványa a (b) lemez (g) hosszanti hasítékán nyúlik át és az ablaktok által elzárt falüregben elrendezett mozgatószerkezettel áll kapcsolatban. Eme mozgatószerkezet lényegében véve egy megfelelő (h) kengyelbe ágyazott és forgattyúkar gyanánt kiképezett (i) dióból áll, melynek szabad végét egy (j) hajtórúd köti össze, a (d) tolórúd (f) nyújtványával. Egyetlen (j) hajtórúd helyett a 2. ábra szerint két ily hajtórúdat is lehet alkalmazni, a forgattyút pedig egy megfelelő orral is el lehet látni, mely a (h) kengyellel együttműködve, a szellőztető ablakszárnyak legnagyobb nyitását szabja meg.

A forgattyúkar gyanánt kiképezett (i) dió a (k) mozgató kilincs (l) csapjával működik együtt, mely csap a dióban hosszanti irányban bizonyos határokon belül eltolható. Ez az (l) csap az ablaktokba beeresztett (m) kengyelben van vezetve és egy (n) koronggal van felszerelve, melynek kifelé fordult oldalán egy (o) fog van. A (k) mozgató kilincs (p) paizsának belső oldalán egy második (s) korong van fix módon fölerősítve, melynek koszorúján több, az (o) fognak megfelelően alakított (q) bevágása van úgy, hogy az (o) fog eme bevágások bármelyikébe beállítható. Az (n)

Megjelent 1909. évi október hó 11-én.

MAGY. KIR.

SZABADALMI HIVATAL

SZABADALMI LEIRÁS

46676. szám.

VIII/d. OSZTÁLY.

Mozgató, nyitó és záróberendezés ablakszellőztetőkhöz.

JUNGFER GYULA CÉG BUDAPESTEN.

A bejelentés napja 1907 augusztus hó 10-ike.

Találmányom tárgya egy mozgató-, nyitó- és záróberendezés ablakszellőztetőkhöz, bármely ismert működtető berendezéssel kapcsolatban alkalmazható és melynek egy foganatosítási alakja a csatolt rajzon látható, hol az

1. ábra a berendezés általános elrendezési rajza, a
2. ábra annak fölülnézete és a
3. és 4. ábra a nyitó- és záróberendezés részletrajza.

Mint az a csatolt rajzon látható, a berendezés mozgatására az ismert és az (a) ablaktokra szerelt (b) lemezen vezetett (d) tolórúd szolgál, melyet az ugyancsak ismert és ezért itt nem ábrázolt berendezés működtet.

Eme (d) tolórúdnak a találmány szerint felső részén, a felső ablakszárny közelében a tolórúddal mereven kapcsolt (1) karja van, melyhez a (2) felső ablakszárnyal kapcsolt (3) hajtórúd van csuklósan kapcsolva. Eme (3) hajtórúd a (2) ablakszárnyal oldható kapcsolatban van, mely célból a (2) ablakszárnyon két, a (3) hajtórúd (4) csapjának ágyazására szolgáló, kifelé nyitott hasítékkal ellátott (5) lemez van fölerősítve. Az egyik (5) lemezen a (6) tolóka van vezetve (lásd a 3. és 4. ábrát),

mely szabad végén megfelelő, elől nyitott hasítékkal van ellátva, úgy, hogy a tolóka nyitott állásánál (3. ábra) az (5) lemez ágyazó hasítékát nyitva hagyja, zárt állásánál pedig evvel egy, a (4) csapot befogadó, zárt ágyazó furatot képezzen.

A (7) alsó ablakszárny megfelelő alakú (8) kulisszával van felszerelve, melynek vezető hasítékába a (d) hajtórúd (9) karjának (10) csapja fogózik.

Ugyancsak a (d) hajtórúd mozgatja a nyitó- és záróberendezést is, melyet az ablaktok két oldalfalán felszerelt (11) csapágyakba ágyazott (13) tengelyre ékelt két (12) záróhorog képez. Eme horgok egyikének egy karja van, mely egy, a (d) rudat lazán körül fogó és az ablaktokban vezetett derékszög alatt meghajlított (14) rúddal áll kapcsolatban. Eme most leírt záróhorogok a (15) tekercsrúgó hatása alatt állandóan a felső ablakszárnyra szerelt (16) fülecsekből kikapcsolódni törekszenek. A (d) rúd egy (16) pecekkal is el van látva, mely az ablakszárny csukásánál a (14) rúdba ütközik és ezt lefelé mozgatja úgy, hogy a (12) záróhorogok a (15) rúgó hatása ellenében a (16) fülecsekbe fogóznak.

Ezek után a leírt berendezés működési módja könnyen érthető.

Megjelent 1904. évi május hó 27-én.

SZABADALMI LEIRÁS

33005. szám.

VIII/a. OSZTÁLY.

Eljárás üvegmozaik-díszítmények előállítására falfölületeken.

RÓTH MIKSA CS. ÉS KIR. UDVARI ÜVEGFESTŐ BUDAPESTEN.

A szabadalom bejelentésének napja 1904 április hó 21-ike.

Üvegmozaik-képeket falakon eddig csak úgy lehetett előállítani, ha a képnek tulajdonképeni ábráján kívül még a hátteret is mozaik-szemecskékkel rakták ki és az ekkép mozaikkal kirakott falterületet kerettel vették körül, mely a mozaikot összetartotta.

Jelen eljárás szerint mozaikból készült díszítményeket tetszőleges falterületekre lehet megerősíteni, a nélkül, hogy az előbb említett keretet kellene alkalmazni és a nélkül, hogy a mozaik-díszítmény hátterét mozaik-szemecskékkel kellene kirakni. Az eljárás következő: A mozaik-díszítménnyel ellátandó falazat tégláit lépcsőzetesen és durván megfaragjuk, mint ezt a mellékelt rajz mutatja, jól benedvesítjük és a mozaik fölvetélére alkalmas alapvakolattal látjuk el. Ezen alapvakolat 5 rész dolomittörmelék, 1 rész porrá őrölt márvány, $1\frac{1}{3}$ rész régi oltott mész és 1 rész portlandcement keverékéből készül. Ezen nyers alapvakolatra ráhelyezzük az ismert módon papírra ragasztva elkészített mozaik-díszítményt. Előzőleg azonban az utóbbinál a mozaik-szemecskék közötti hézagokat kitöltjük oly finom habarccsal, mely az alapvakolattal is jól köt. Ily habarcs czélszerűen 3 rész márványliszt, 1 rész régi oltott mész és 1 rész portlandcement keverékéből készül.

Az ily módon elhelyezett mozaik-díszítményt egy, az utóbbi habarcsból készült peremmel vesszük körül, és most már a mozaik-díszítmény hátterét tetszés szerinti díszvakolattal vonjuk be, mely a mozaik-díszítmény fölületével egy síkot képez.

Az ezen eljárás szerint előállított mozaik-díszítmény a szemlélore azt a benyomást teszi, mintha az üveg-szemecskék a díszvakolatba volnának berakva és megerősítve, ez azonban nem így van, mert, ha a hátteret képező díszvakolat idővel le is peregne, ez a mozaik-díszítmény tartósságát nem érintené, mert a mozaikot az alapvakolat és az evvel lekötött habarcs, mely az üveg-szemecskék közeit kitölti, továbbá az ezen habarcsból készült és az alapvakolattal lekötött perem tartja a falhoz erősítve.

A mellékelt rajzon hosszmetsetben bemutatott elrendezésnél (a) a téglafalazatot, (b) az alapvakolatot, (c) a (d) üveg-szemecskék közötti hézagokat kitöltő habarcsot, (e) a díszítmény körvonalainak peremét és (f) a díszvakolatot tünteti föl.

SZABADALMI IGÉNYEK.

1. Eljárás üvegmozaik-díszítmények előállítására falfölületeken, jellemezve az által, hogy a lépcsőzetesen és durván megfaragott és mozaik fölvetélére alkalmas

Megjelent 1898. évi április hó 16-án.

MAGY. KIR.
SZABADALMI HIVATAL

SZABADALMI LEIRÁS

10987. szám.

IX/a. OSZTÁLY.

Újítás zongorákon, pianinokon és hasonló hangszereken.

THÉK ENDRE GYÁROS BUDAPESTEN.

A szabadalom bejelentésének napja 1897 július hó 28-ika.

A jelen találmány tárgyát újítás képezi zongorákon, pianinokon és hasonló hangszereken, melyeknél eddigelé számos oly fémalkatrész van alkalmazásban, mely a húrok hangjainak tiszta csengését és erősségét lényegesen csökkentti.

A zongorák és hasonló hangszerek szerkezetéhez tartozó fémrészeket eddig vasból, aczélból vagy rézből készítették, mely fémek alkalmazásának azonban műszakilag két nagy hátránya van, melyek abban állanak, hogy az ezen könnyen oxydálódó fémekből készült alkatrészeket valamely alkalmas védő bevonattal, mázzal vagy zománczal kellett ellátnunk, hogy ez által azok fölületeit rozsdásodás ellenében megvédjük. Ezen máz azonban a hang tiszta csengését károsan befolyásolja.

A másik hátránya az említett fémek alkalmazásának abban áll, hogy azok az illető hangszer súlyát nagy mértékben növelik és hogy a megmunkálás az anyag tömörsége folytán nagyon költséges.

A jelen találmány célját már most ezen hátrányok kiküszöbölése képezi, a mit az által érünk el, hogy a zongorának vagy hasonló hangszernek fémalkatrészeit egészben vagy részben tiszta aluminiumból vagy aluminiümontvényből készítjük.

Világos, hogy az aluminiüm alkalmazása itt nem jelent pusztá anyagcserét, a mennyiben ezen, a jelen célra eddig nem használt fém fontos műszaki előnyöket nyújt, melyek semmilyen más fémmel el nem érhetők. Így eltekintve attól, hogy az ily hangszeralkatrészek az egész hangszer súlyát az eddigivel szemben jelentékenyen csökkentik, a mi az aluminiümnak jellemzően csekély fajsúlyából következik, műszakilag főleg az bír fontossággal, hogy az összes vagy bizonyos fémből készitendő hangszeralkatrészek aluminiümből vagy annak ötvözeteiből állitattván elő, síma, fényes fölületeiket minden máz és bevonat nélkül változatlanul megtartják és a hangot nemcsak hogy hátrányosan nem befolyásolják, sőt inkább azt tartósan meglepően csengővé, tisztává teszik.

Természetes, hogy a zongorák és hasonló hangszerek belső szerkezete a jelen találmány lényegére befolyással nincsen, valamint, hogy magától értetődik az is, hogy ugyanazon eredmények elérhetők bizonyos esetekben úgy is, hogy a hangszereknek csak azon részeit készítjük aluminiümből vagy annak ötvözeteiből, melyek a hang természetére befolyással vannak, mint pl. a hürtartókat, capitaster-agraffokat stb.

Megjelent 1901. évi április hó 18-án.

MAGY. KIR.
SZABADALMI HIVATAL

SZABADALMI LEIRÁS

21020. szám.

VIII/e. OSZTÁLY.

Szék önműködően fölcsappanó üléssel.

THÉK ENDRE GYÁROS BUDAPESTEN.

A szabadalom bejelentésének napja 1900 október hó 9-ike.

Színházakban és egyéb oly helyiségekben, melyekben a széksorok helymegtakarítás céljából lehetőleg közel egymásmögött rendezendők el, tudvalevőleg oly székeket szokás alkalmazni, melyek fölcsappantható ülésel vannak ellátva és ekként lehetővé teszik, hogy a már helyet foglalt személyek, a később érkezőknek a sorok közötti átjárást megkönnyítendő, a szék ülését fölcsapantsák és kissé hátráléphessenek.

Ezen székeket, melyeknek ülését eleinte kézzel kellett megemelni, újabb időben akként rendezték el, hogy az ülés az illető személy fölállításánál önműködően visszacsappant. Ezen célból a székülést forgástengelyén túl kissé meghosszabbították és ezen meghosszabbított részhez oly ellensúlyt erősítettek, mely rendes körülmények között elegendő volt az ülés fölbillentésére.

Az ily ellensúllyal ellátott székek azonban nem feleltek meg rendeltetésüknek, a mennyiben a székülést, hogy a sorok közötti kényelmes átjárásra elég hely maradjon, csak igen kevéssel lehetett hátrafelé meghosszabbítani, úgy hogy a meghosszabbított részen megerősített ellensúly csak igen rövid emeltyűkarral hatott

az ülésnek aránylag hosszú és súlyos mellső részére. Ennek következményeképen az ülésre gyakorolt fölbillentő nyomaték még tetemes ellensúly alkalmazásánál is oly csekély volt, hogy a legkisebb akadály is (pl. az ülés és a széknek oldal-léczei közé szoruló ruha vagy az ülésnek legcsekélyebb megvetemedése) megakadályozta az ülés fölcsappanását és meghiúsította a kitűzött cél elérését.

A jelen találmány tárgyát képező széknel ezen hátrány teljesen be van szüntetve és az ülést fölcsapantó szerkezet akként van elrendezve, hogy a fölbillentő erőt ellensúly alkalmazása nélkül tetszőlegesen fokozhatjuk, a nélkül, hogy ez által a sorok között rendelkezésre álló tért szűkítendők.

A jelen találmány szerint ugyanis a székülés fölcsapantására oly rúgókat alkalmazunk, melyek külső behatások ellen megvédendő, minden oldalról teljesen körül vannak zárva. Az ily burkolatba zárt rúgók esztetikai szempontból is igen megfelelők, működésükben külső behatások által nem zavartatnak és ezenkívül még azon előnnyel bírnak, hogy a széken ülő személy ruháit meg nem rongálhatják.

A jelen találmány tárgyát képező szék

A kiállítás a 2014. szeptember 19. és október 8. közötti 14 munkanapon, valamint a Kulturális Örökség Napján, szeptember 20-án volt látogatható a hivatal konferenciatermében. Ez alatt az idő alatt az érdeklődők száma több mint kétezer volt, ami rekordnak tekinthető az SZTNH-ban rendezett kiállítások között.

Ez a kiemelkedő látogatószám az erőteljes promóciós tevékenységnek köszönhető. A nyomtatott sajtóban több hosszabb cikk és számos programajánló jelent meg a kiállításról, a kiállítás közreműködőivel pedig két rádióadó is hosszabb interjút sugárzott.

Ezen túlmenően körülbelül 30 internetes megjelenése volt a kiállításnak, s már a megnyitó előtt elindult a Facebook-oldal, ahol rejtvényjátékkal is felhívták a figyelmet az eseményre.

A kiállításon nyomtatott kvízzjáték is volt, amelynek során az alkotók 12 alkotásáról készült fotót kellett 12 helyszínhez párosítani.

A kiállításához a Kulturális Örökség Napján egy, e sorok szerzője által vezetett városi séta is kapcsolódott, amelynek során Róth Miksa egykori lakását, a Jungfer cég ma üresen álló első épületét és az alkotók számos művét tekinthette meg a mintegy 40 érdeklődő.

A kiállítás iránti érdeklődésből és a vendégkönyv bejegyzéseiből levonható az a következtetés, hogy a kiállítás elérte célját: minél több hazánkfiát megismertetni a mesterek, különösképpen a Róthnál kevésbé ismert Thék Endre és Jungfer Gyula munkásságával.